

Bedevaartvaantjes: iconen van de religieuze volkscultuur

Sybilla Goegebuer

Adjunct-conservator Stedelijk Museum voor Volkskunde Brugge

De Brugse Belofte 1304-2004,
niet gedateerd
Zeefdruk, 12/250
Privé-verzameling
Type Felix Briessinck (Brugge,
1986).

Naar aanleiding van het zevenhonderdjarig eeuwfeest van de Brugse Belofte of de processie van Onze-Lieve-Vrouw van Blindekens in 2004 doet het Comité van O.-L.-V. van Blindekens een beroep op het vijfde jaar publiciteitsgrafiek van het Brugse Technisch Instituut Heilige Familie (schooljaar 2003-2004) om een nieuw bedevaartvaantje te ontwerpen. Een twintigtal leerlingen leveren diverse vaantjes met dit thema. Het ontwerp van Felix Briessinck uit Brugge wordt geselecteerd en op 250 ex. gedrukt. Mariaal blauw vormt de symbolische steunkleur van dit abstract geïnspireerd werkje.

Links naar rechts langs de hoogtelijn profileert, tegen een achtergrond van een middeleeuws geïnspireerd glas-in-loodraam, de sculptuur van O.-L.-V. ter Potterie; in het midden lijkt een brandende beloftekaars aan haar te worden geofferd.

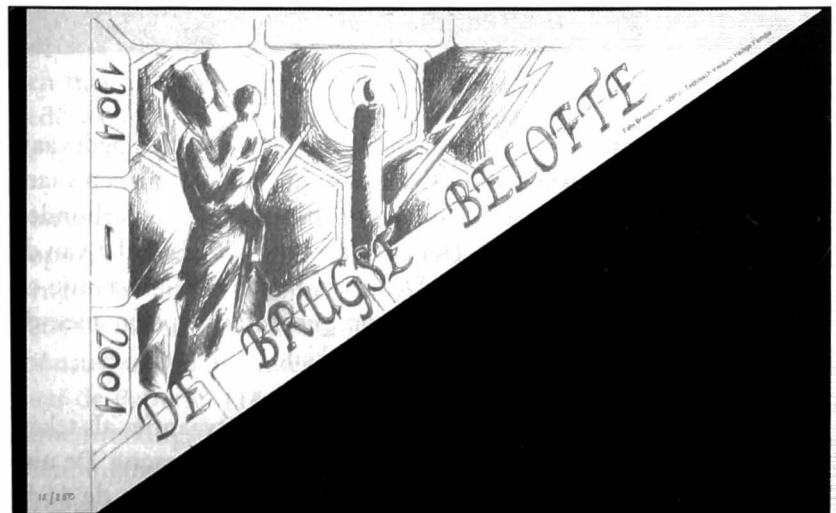
Tekst
aan de voet:
DE BRUGSE BELOFTE;
langs de hoogtelijn: 1304-2004;
in de scherpe hoek: gesigneerd
Felix Briessinck - 5BPU -
Technisch Instituut Heilige
Familie.

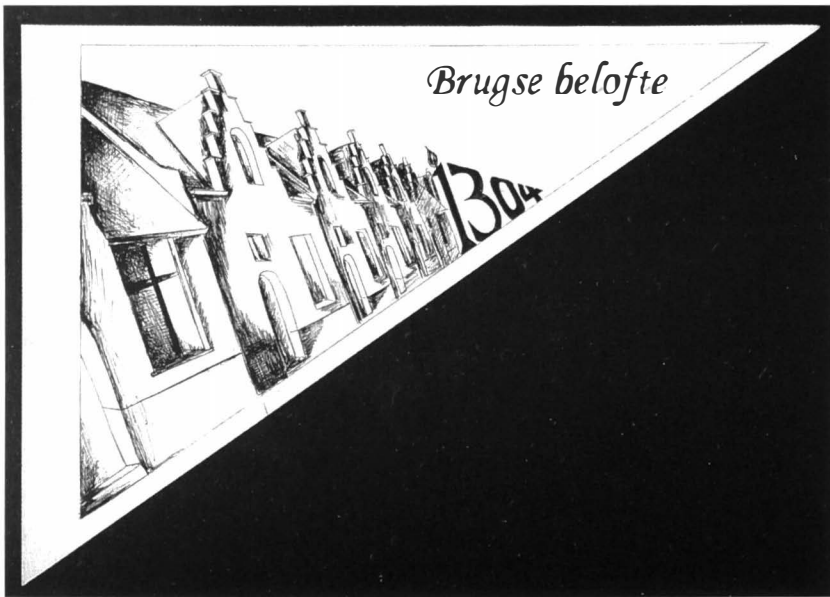
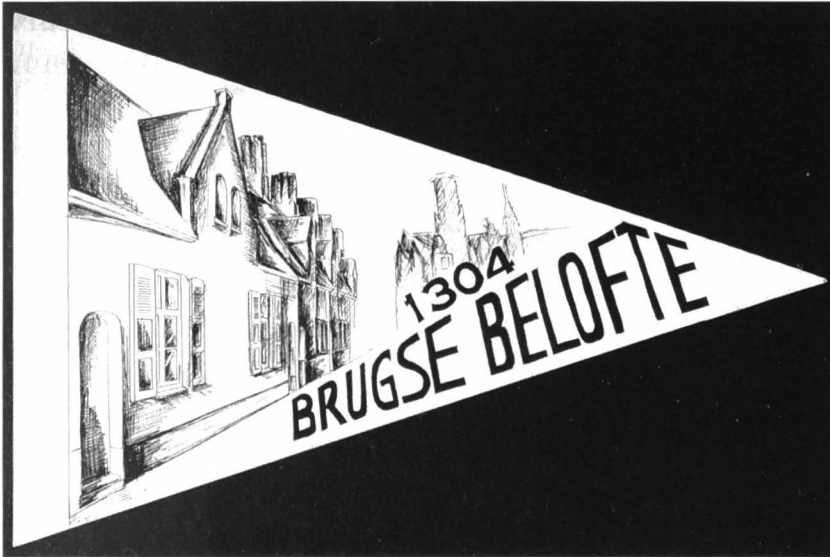
Bedevaartvaantjes bieden een bron van informatie over materiële en immateriële, religieuze volkscultuur. Het fenomeen verdient een volwaardig volkscultureel (initiatiefnemer; drukker; tekenaar; iconografie; authenticiteitswaarde; taalkunde; ...) en druktechnisch onderzoek. Beide elementen vormen de parameters van het globale, wetenschappelijk onderzoek naar deze exponenten van de religieuze volkscultuur. Veelal ontbreken een massa gegevens om de studie volledig af te ronden.

Bedevaartvaantjes zijn bestemd voor een ruim publiek. Bijgevolg is een narratieve stijl onontbeerlijk. De vaantjes bieden een overload aan beeldinformatie en een noodzakelijke basis aan tekstgegevens. Het zijn materiële relictten van een ritueel, dat zich tot doel stelt een bepaalde groep mensen met elkaar te verbinden. Men kan ze ook als stichtende propagandamiddelen beschouwen.

In de hedendaagse maatschappij wordt de behoefte aan rituelen groot. Ze geven liefde en leed een plaats. Ze bieden een kans tot hulp in een crisissituatie waar louter menselijke hulp tekortschiet. Pelgrimages zijn met de regelmaat van de tijd terugkerende rituelen. Regelmaat biedt een houvast.

Tijdens de bedevaart richt de pelgrim zich rechtstreeks tot de heilige. Bij een dergelijke directe confrontatie hoort een materieel aanden-

Brugse Belofte 1304, niet geda-
teerd:
twee ontwerptekeningen van
bedevaartvaantjes, Chinese inkt.
Privé-verzameling
Type Felix Briessinck (Brugge,
1986).

Ontwerptekeningen uitgevoerd
naar aanleiding van het zeven-
honderdjarig bestaan van de
Processie van O.-L.-V. van
Blindekens door Felix Briessinck,
op verzoek van het Comité van
O.-L.-V. van Blindekens aan het
Technisch Instituut Heilige
Familie te Brugge. De twee teke-
ningen stellen Brugse huisjes
voor. In één tekening is de belof-
tekaars verwerkt in het cijfer 1
van de datum 1304.

ken, dat een blijvende bescherming biedt; dat bewijst dat de bedevaart is voltrokken. Een souvenir of testimonium in de vorm van een vaantje houdt het gebed dat met de bedevaart onlosmakelijk is verbonden in de gedachte van de pelgrim. Het houdt tevens het beeld, dat van de heilige wordt gevormd, levendig. De afbeeldingen op het vaantje en de overlevering ervan van generatie op generatie, bepalen mee de intrinsieke waarde van het pelgrimaandenken.

Sedert het einde van de 15de eeuw spelen bedevaartvaantjes als teken een onmiskenbare rol in Vlaanderen, de plaats van oorsprong. De uitvinding van de houtsnijkunst omstreeks het midden van de 15de

eeuw is belangrijk voor de verspreiding van het gebruik ervan. Ze garandeert een snelle productie aan de hand van vrij goedkoop materiaal. De eerste vermeldingen van bedevaartvaantjes in West- en Oost-Vlaamse kerkrekeningen dateren van aanvang 1500. Misschien komen ze zelfs kort voor 1500 voor.

Het aantal pelgrims dat het bedevaartsoord in kwestie bezoekt en het imago van de processie, mogelijks gelieerd aan de bedevaartsite, bepalen het algemene belang van dit bedevaartsoord. Op basis van deze waardebeoordeling wordt beslist over het al dan niet aanmaken van een bedevaartvaantje voor de site.

Er bestaan verscheidene types en uitvoeringen van vaantjes. De basisvorm is deze van de rechthoekige driehoek, langs de smalste zijde aan een stokje gekleefd of vastgemaakt. Een symbolische voorstelling van de plaatselijk vereerde heilige siert het vlaggetje.

Aanvankelijk zouden de vaantjes uit papier worden gefabriceerd; later zou linnen het papier vervangen. Plastiek of geplastificeerde stoffen bedreigen papier en linnen vanaf de 20ste eeuw. Metalen ringetjes beantwoorden aan een vrij recent gebruik van de vaantjes: versiering of lees "bescherming" van een vervoermiddel.

- De tekenaar en drukker hanteren ofwel sobere kleuren ofwel opteren ze voor een uitbundig kleurengebruik. De beoogde doelgroep en de oplage spelen hierbij een belangrijke rol.

Het onderzoek naar het gebruikte, technisch productieprocédé is zeer complex. De technische aanpak bepaalt de reproduceerbaarheid en de verspreiding; beïnvloedt met andere woorden de marketingstrategie. Niet zelden worden verscheidene bewerkingen gehanteerd bij de productie van één vaantje.

Vaantjes zijn wereldwijd verspreid qua gebruik en productie. Ze worden niet altijd in de onmiddellijke omgeving of in de regio van de bedevaartsite aangemaakt. Made in Japan op bv. een bedevaartvaantje uit Lourdes (Frankrijk) is niet langer denkbeeldig.

Maria-devotie is onder meer in de regio West-Vlaanderen nog steeds populair. Naar aanleiding van het zeventhonderdjarig bestaan van de Brugse Belofte of de Processie van O.-L.-V. van Blindekens (1304 - 2004) vond in het Museum O.L.V. ter Potterie in Brugge een tentoonstelling plaats onder de titel "Bedevaartvaantjes van Blindekens naar de Potterie" (14 augustus - 17 oktober 2004). Het ging om een samenwerkingsproject Stedelijk Museum voor Volkskunde Brugge - Memlingmuseum/Sint-Janshospitaal - Museum O.L.V. Ter Potterie Brugge.

De vaantjes van O.-L.-V. ter Potterie en O.-L.-V. van Blindekens uit de permanente collectie van het Stedelijk Museum voor Volkskunde vormden de kern van de expositie en vonden een ideale tentoonstellingslocatie in het stemmige Museum O.-L.-V. ter Potterie. Twee hedendaagse bedevaartvaantjes met hetzelfde onderwerp, van de hand van de Brugse kunstenaar Renaat Bosschaert, maken eveneens deel uit van de volkskundeverzameling en werden tentoongesteld samen met de koperen etsplaten. Het bedevaartvaantje "De Brugse Belofte 1304 - 2004", ontworpen door Felix Briessinck, student vijfde jaar publiciteitsgrafiek (schooljaar 2003-2004) van het Technisch Instituut H. Familie te Brugge, is het meest actuele exemplaar en werd, samen met ontwerptekeningen, in de expositie opgenomen.

Bibliografie

MEULEMEESTER, Jean Luc, Een nieuw bedevaartvaantje voor de 'Brugse Belofte', *Ministrando*, 40ste jaargang, nr. 8, augustus 2004, pp. 393-396

VAN DER LINDEN, Renaat, Maria bedevaartvaantjes, *Volksdevotie op 1175 vaantjes*, uitgeverij Tabor, Brugge, 1988

GIRALDO, Walter, *Volksdevotie in West-Vlaanderen*, Marc Van de Wiele, Brugge, 1989

GIRALDO, Walter, *Duizend jaar mirakels in Vlaanderen, een volkskundige benadering*, Marc Van de Wiele, Brugge, 1995

STALPAERT, Hervé, *Brugse devotieprenten van Onze-Lieve-Vrouw*, Brugge, 1976